

חוברת

דף השבוע

מסכת נדרים חוברת ח

דף ל"ב

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

ויש בה חמשה חלקים:

- א **עזר ללימוד הר"ן** - להדגיש החלק שבדברי הר"ן שהם פירוש על הגמ'.
- ב **קושיות פשוטות** - ליישב קושיות פשוטות אשר יתקשה בהם הלומד.
- ג **עומק הדף** - להעמיק קצת בגמ' ובפירוש הר"ן על פי גדולי המפרשים.
- ד **הלכות הדף** - נידונים חשובים בהלכה היוצאים מלימוד הגמ'.
- ה **סוגיית הדף** - בכל דף נערכה סוגיא שלימה אחת עם העתקת מראי מקומות.

קושיות פשוטות

דף לב.

גמ', מפני מה נענש משה מפני שנתעסק במלון תחלה

קושיא:

קשה, למה נענש על כך שהמתין ולא מל בנו מיד, הלא כל היום כשר למילה, ואין חיוב למול מיד, ואף שיש ענין של זריזין מקדימין למצות, מ"מ לכאן אינו ראוי ליענש משום כך שלא נזדרז למול.

תירוץ:

בתוס' ישנים (ד"ה שנאמר) כתב, שהגיע משה רבינו למלון סמוך ללילה, ולכן היה מוטל עליו למול בנו מיד, כדי שלא לעכב המילה עד סוף היום. [התוס' ישנים כתב שהגיע למלון ביום ח' ללידת בנו, ולכן נקט שמדינא מותר לעכב המילה זמן מועט באמצע היום, אולם עי' בשו"ת מהר"י אסאד (סי' רמט) שכתב, שהיה אחר יום ח' ללידתו, והיה מילה שלא בזמנה, והוכיח מקושיא הנ"ל, שאסור לעכב מילה שלא בזמנה אפילו לזמן מועט].

גמ', מיד ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה

קושיא:

קשה, למה לא מל משה רבינו בעצמו את ערלת בנו.

תירוץ:

רבינו בחיי (שמות ד, כד) תירץ הקושיא לשיטת ר' יהושע בן קרחה דסובר דהמלאך בקש להרוג את משה עצמו, שלפי"ז י"ל שמיד נחלה משה ולא היה יכול למול בנו, והוצרך צפורה למולו, אולם לשיטת רשב"ג דסובר שבקש השטן להרוג התינוק ולא משה בעצמו, הקושיא עומדת במקומה. וכן מבואר במהרש"א (ח"א, ד"ה רשב"ג). [ועיי"ש עוד ברבינו בחיי ובמהרש"א, שהאריכו לתרץ הקושיא לפי שיטת רשב"ג].

גמ', צא וראה מי קרוי חתן הוי אומר זה התינוק

קושיא:

יש לעיין, למה נקרא התינוק הנימול בשם 'חתן'.

תירוץ:

בשיטת"ק (ד"ה כי חתן) ביאר, שהתינוק קרוי חתן מפני שנתחתן עם הקב"ה על ידי הברית. וכע"ז פירש גם הרא"ש (ד"ה הוי אומר). וכן מצינו הרבה פעמים בדברי חז"ל, שהקשר שבין כלל ישראל עם הקב"ה על ידי המצוות מכונה בלשון אירוסין ונישואין, וכדכתיב 'ואירשתיך לי לעולם'. [וע"ע במהרש"א (ד"ה מי) ובפירוש רבינו אברהם בן הרמב"ם (שמות ד, כה) שביארו בדרכים אחרים].

גמ', מפני מה נענש משה מפני שנתעסק במלון תחלה

קושיא:

קשה, אמאי נתחייב משה רבינו מיתה משום כך שנתרשל ממצות מילה, הא ליכא עונש מיתה למי שמבטל מצות עשה, [ואע"פ שמילה יש בה מיתה ביד שמים, זהו רק להערל עצמו, אבל לא לאביו שנתרשל ולא מל אותו].

תירוץ:

המהרש"א (ח"א, ד"ה לא עמדו) תירץ, שמשה רבינו נתחייב מיתה על ביטול מצות מילה, משום שקודם מתן תורה דינו היה כבני נח, והרי בני נח חייבים מיתה אם יעברו על שום אחד מן המצוות שהם מצווים בה, וכיון שבני אברהם מצווים על המילה אף קודם מתן תורה, ממילא נתחייב משה במיתה על ביטול מצותו למול את בניו. [ועיי"ש עוד במהרש"א שתירץ באופן אחר]. [וע"ע בדברינו בעומק הדף].

גמ', מפני שעשה אנגריא בת"ח

קושיא:

קשה, למה נענשו בני ישראל על עונו של אבותם אברהם אבינו, הא כתיב (דברים כד, טז) ובנים לא יומתו על אבות.

תירוץ:

העיון יעקב (על העין יעקב, ד"ה מפני) תירץ, שהשבים נענשו על עון אבותם מפני שאף הם אחזו במעשיו בחטא זו, שהם ביטלו את יוסף מתלמוד תורה על ידי המכירה, עיי"ש. [וע"ע בספר עבודה ברורה (עמ' תלב) שתירץ באופן אחר עפ"י דברי המהר"ל].

דף לב:

גמ', השטן בחושבניה תלת מאה ושיתין וארבעה

קושיא:

קשה, למה נכלל אות ה' בכלל הגמטריה, הלא עיקר התיבה היא שטן, ולא השטן.

תירוץ:

המהרש"א (ד"ה השטן) תירץ, שכיון שבכל מקום שהזכירה התורה את השטן בתורת מלאך המשחית נכתבה בלשון 'השטן', לכן גם ה'ה' נכלל בגמטריה של שטן המשחית. [וע"ע בעץ יוסף (על העין יעקב, ד"ה השטן) שציין שביעירות דבש (ח"א ריש דורש יא) כתב תירוץ נחמד לקושיא זו].

גמ', עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו אברים

קושיא:

קשה, למה לא מפרשים את הפסוק כפשוטו, שהכוונה לעיר ממש ואנשים ממש ומלך ממש. [ועי' בפירוש מצודות דוד על הפסוק (קהלת ט, יד-טו), שבאמת פירש כוונת הפסוק כפשוטו].

תירוץ:

המהרש"א (ד"ה עיר) תירץ, דלא מסתבר לפרש כוונת הפסוק כפשוטו, משום דלשון הפסוק הוא 'ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדלים', ומשמע שהמלך עצמו סבב את העיר ובנה עליה מצודים גדולים, ולא יתכן כלל שמלך ממש יבא בעצמו ללחום בלא חיל גדול לסייעו, ולכן דרשה הגמ' דכוונת הפסוק אינה כפשוטו, אלא כוונתו ליצר הרע ויצר טוב.

גמ', דבשעת יצר הרע לית דמדכר ליה ליצר טוב

קושיא:

יש לעיין, מה היא כוונת הגמ', 'לית דמדכר ליה ליצר טוב', שכפשוטו ר"ל שכשאדם נכשל בעבירה הרי נמצא שהיצר הרע הצליח על היצר טוב, אך מ"מ לשון 'לית דמדכר ליה' צ"ב, דמשמע שבשעת העבירה האדם אינו זוכר כלל את היצר טוב.

תירוץ:

השלמי נדרים (ד"ה ואדם) הביא ביאור נפלא בשם הגר"ח מוואלאזין, שכוונת הגמ' היא לבאר חילוק גדול שמצינו בין היצר הרע לבין היצר טוב, שבשעה שאדם עושה מצוה, היצר הרע אינו מתייאש, אלא משתדל לפגום קצת את המצוה, שלא תהיה לשמה וכדומה, אך היצר טוב אינו כן, שבשעה שאדם נכשל בעבירה, היצר טוב אינו משתדל לפגום קצת את העבירה. [וע"ע בבן יהוידע (ד"ה דבשעת) שביאר באופן אחר].

גמ', וחינו דכתיב וחוא כהן לקל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן

קושיא:

קשה, הלא פסוק זה 'והוא כהן לקל עליון' כתיב קודם המעשה שהקדים שם את ברכת אברהם לברכת המקום, ואיך אפשר לדרוש מפסוק זה שאין זרעו עתידים להיות כהנים, הלא באותה שעה שפיר היו עתידים להיות כהנים.

תירוץ:

האור החיים הקדוש (בראשית יד, יח) תירץ, דאפשר לדרוש פסוק בתורה לרמז אף על מה שעתיד לבא במקום מאוחר בתורה, שכידוע התורה נכתבה לאחר זמן על ידי משה רבינו, ובאותה שעה כבר נעקרה הכהונה משם, ושפיר רמזה התורה לעונש זה אף קודם שנכתבה המעשה שעל ידה בא העונש.

משנח, אין בין המודר הנאה מחבירו למודר הימנו מאכל אלא דריסת הרגל

קושיא:

קשה, הא מבואר בגמ' בסמוך (לג.) שיש עוד חילוק ביניהם, לגבי לעיסת חיטין כדי ליתן על גבי מכתו, שהמודר הנאה מחבירו אסור בזה, אבל המודר הימנו מאכל מותר, [עי' בר"ן שם (ד"ה אמר רבא)].

תירוץ:

הנדרי זרזין (ד"ה הנאה) תירץ, דאין הכי נמי, יש עוד חילוקים בין המודר הנאה מחבירו לבין המודר הימנו מאכל, ואין כוונת התנא לפרט כל החילוקים שביניהם, אלא התנא בא לחדש כמה חידושים, א', שהמודר הנאה מחבירו אסור בדריסת הרגל, ב', שהמודר מאכל מחבירו אסור בכלים שעושים בהם אוכל נפש. [אולם עי' בשלמי נדרים (ד"ה אין בין) שנקט דמתני' מפרטת כל החילוקים שבין המודר הנאה לבין המודר הימנו מאכל].

דף לב

תוכן

- א. למה היתה צפורה מחוייבת למול את בנה
- ב. למה לא נפטר משה ממילה מדין העוסק במצוה פטור מן המצוה
- ג. בדברי הרמב"ם שאברהם היה בן מ' שנה כשהכיר את בוראו
- ד. אם יש הנאה בהילוך בעלמא

א) למה היתה צפורה מחוייבת למול את בנה

- א. **סוגיית הגמ':** הגמ' מביאה בשם ר' יהודה בר ביזנא, בשעה שנתרשל משה רבינו מן המילה, מפני שנתעסק במלון תחילה, בא מלאך ובלעוהו, ולא שייר ממנו אלא רגליו, מיד 'ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה', מיד וירף ממנו.
- ב. **קושיית המהר"ץ חיות:** בהגהות מהר"ץ חיות (נדפס בסוף הגמרא, ד"ה מיד) הקשה, שכפשוטו משמע שהיתה תביעה גם על צפורה עצמה למול את בנה, [עיי"ש שהוכיח כן], וזה קשה, דהא אשה אינה מצווה למול את בנה, דרך האב חייב למול את בנו ולא האם, כמו שדורשת הגמ' בקידושין (כט.) מדכתיב 'כאשר צוה אותו אלקים', דדרשין, אותו ולא אותה.
- ג. **תירוצו הנפלא של המהר"ץ חיות:** מהר"ץ חיות תירץ באופן נפלא, דמכאן מוכח כדעת הרמב"ם (הל' מלכים פ"י ה"ח) שבני קטורה [זרעו של אברהם אבינו לאחר ישמעאל] חייבים במילה, ולגבי בני קטורה לא מצינו חילוק בין האב והאם, אלא שניהם חייבים למול את בניהם, ומעתה ניחא, דהנה צפורה היתה מבנות מידן, ומידן הוא מבני קטורה, ונמצא שצפורה היתה חייבת למול בניה.
- ד. **דברי המנחת חינוך:** המנחת חינוך (סוף מצוה ב ד"ה והנראה) הביא מה שהקשו התוס' (קידושין שם ד"ה אותו), למה לי קרא לפטור אשה מלמול את בנה, הא בלאו הכי פשוט דפטורה, דנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא, ומילה היא מצות עשה שהזמן גרמא, משום שנימול ביום ח' ללידתו. ותירץ המנחת חינוך, דצריך קרא לגבי בני קטורה, שבהם הנשים חייבין במצות עשה שהזמן גרמא השייכין להן, והו"א שחייבות למול בניהם, קמ"ל.
- ה. **מחלוקת האחרונים:** בספר דף על דף כתב, שיש כאן מחלוקת בין המנחת חינוך והמהר"ץ חיות, דהמנחת חינוך נקט דגם בבני קטורה רק האב חייב למול את בנו ולא האם, ואולם המהר"ץ חיות נקט, דגבי בני קטורה ליכא חילוק בין האב והאם, אלא שניהם חייבים למול את בניהם. [ועיי' בגמ' ע"ז (ז). דפליגי אמוראי אם נשים כשרים לעשות מעשה המילה, ומקשה הגמ' מצפורה שמלה את בנה, עיי"ש שמתרצת הגמ' שתי תירוצים].

ב) למה לא נפטר משה ממילה מדין העוסק במצוה פטור מן המצוה

- א. **סוגיית הגמ':** הגמ' מביאה מברייטא בשם ר' יהושע בן קרחה, שמשא רבינו היה נענש על שנתרשל במצות מילת בנו, ומבארת הברייטא, דהיינו שבשעת חנייתו סמוך למצרים נתעסק במלון תחילה ולא מל בנו מיד, כיון שבאותה שעה לא היתה סכנה במילה. ומבואר בגמ', שעד אותה שעה יסוד היתירו שלא למול את בנו היה משום סכנה, ולכן כשלא היתה סכנה היה מוטל עליו מיד למול את בנו.
- ב. **קושיית הערוך לנר:** הערוך לנר (סוכה כה.) הקשה, למה לא נפטר משה רבינו ממצות מילת בנו מטעם אחר, מדין העוסק במצוה פטור מן המצוה, שהרי משה היה עוסק במצותו לשמוע לציווי השי"ת להציל את בני ישראל ממצרים, ואם כן לכא' היה ראוי להיות פטור ממילה אף בשעת חנייתו, שהרי מבואר בגמ' סוכה (כה.) שהעוסק במצוה פטור משאר מצות אף בשעת חנייתו על הדרך לקיים המצוה.
- ג. **ראיה לשיטת התוס':** וכתב הערוך לנר, שלכא' מוכח מכאן כשיטת התוס' (סוכה שם ד"ה שלוחי), שחידשו שהפטור של עוסק במצוה שייך רק כשא"א לקיים שתי המצות, אבל אם אפשר לקיים שתיהם אינו פטור, ולכן אצל משה בשעת חנייתו נתחייב במילת בנו, כיון שהיה יכול לקיים מצוה זו. וא"כ קשה לדעת הגהות האשרי (סוכה שם) בשם האור זרוע שחולק על התוס' וסובר שהפטור של העוסק במצוה שייך אף באפשר לקיים שתיהם.
- ד. **תירוצו של הציץ הקודש:** בספר ציץ הקודש (ח"א סי' כו) תירץ, על פי דברי הר"ן (סוכה יא. מדפי הרי"ף), שכתב, שאף לדברי הסוברים שהפטור של עוסק במצוה שייך גם באפשר לקיים שתיהם, מ"מ עדיף לכתחילה לקיים ב' המצוות. ולפי"ז ניחא, שאף שמדינא משה רבינו נפטר ממצות מילה, מ"מ היה עליו תביעה שלא קיים את המצוה לכתחילה לעסוק מיד במילת בנו. [ועיי' בשו"ת דברי יששכר (סי' קכה) שתירץ באופן אחר].
- ה. **קושיא:** בספר נפלאות מתורתך (סי' ד) העיר על הציץ הקודש, מה היתה תביעה על משה שלא מל מיד, הא לכא' עדיף טפי להמתין עד שנתחייב מדינא במצות מילה, כדי לקיים המצוה בזמן שהוא מצווה ועושה, ולא בזמן שהוא אינו מצווה, וכמו שמצינו באברהם אבינו, שלא קיים מצות מילה מיד אלא המתין עד שנצטוו, וידוע ביאורו של המהר"ל צינץ (מלא העומר, תולדות), שאברהם המתין משום שרצה לקיים המצוה בזמן שהיה מצווה ועושה.

ג) בדברי הרמב"ם שאברהם היה בן מ' שנה כשהכיר את בוראו

- א. **סוגיות הגמ':** הגמ' מביאה בשם ר' אמי בר אבא, שאברהם אבינו היה בן ג' שנים כשהכיר את בוראו, והביא מקור הדבר מדכתיב (בראשית כו, ה) 'עקב אשר שמע אברהם בקולי', והגמטריה של 'עקב' הוא קע"ב, נמצא שאברהם הכיר את בוראו רק קע"ב שנים, והנה אברהם היה קע"ה שנה, וצ"ל שבג' שנים הראשונים של חייו עדיין לא הכיר את בוראו.
- ב. **קושיית הראב"ד על הרמב"ם:** הרמב"ם (הל' ע"ז פ"א ה"ג) כתב, 'בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו'. והראב"ד (שם) השיג על זה, 'יש אגדה בן שלש שנים'. והכסף משנה (ד"ה ובן) כתב, שכוונת הראב"ד היא לסוגיית הגמ' כאן. ובהגהות מיי' (שם אות ב) הביא שיש בזה מחלוקת אמוראים במדרש רבה (בראשית ל, ט). נמצא, שהרמב"ם הכריע כדעת האומרים מ' שנים. וצ"ע, למה לא הכריע בדברי הגמ' דאברהם היה בן ג' שנים.
- ג. **תירוץ הרמ"ך:** הכסף משנה (שם) הביא בשם הרמ"ך לתרץ, שבאמת אין בזה שום מחלוקת, ובדברי שניהם אמת, שכשהיה אברהם בן ג' שנים התחיל לחשוב על בריאת העולם, וכלשון הרמב"ם שם 'התחיל לחשוב ביום ובלילה, והיה תמיה, היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג', אך לא השלים הכרתו בבוראו עד שהגיע לשנת מ' שנה. [ועי' בחי' ר' אברהם מן ההר (ד"ה ותריין) שכתב, שזהו משום שבן ארבעים לבניה].
- ד. **סוף ג' שנים:** בספר משמרות כהונה כתב, דמסוגיית הגמ' כאן מוכח, דלא הכיר אברהם את בוראו עד שהגיע לסוף שלש שנים, ולא באמצע שנת השלש, שהרי מבואר בגמ' שאברהם אבינו הכיר את בוראו רק קע"ה שנה מחייו. וזה הוא דלא כמבואר בילקוט שמעוני (דברים יא, ט), שכבר באמצע שנת השלש לחייו הכיר אברהם את בוראו.
- ה. **ביאורו של המהר"ל:** המהר"ל (חי' אגדות, ד"ה בן ג') ביאר הענין, שקודם לסוף ג' שנה לא יוכל אברהם להכיר את בוראו, משום שבתוך שלש השנים הראשונים האדם הוא רק 'בכח', ועדיין לא 'יצא אל הפועל' עד סוף שלש שנים, והוא דומה למה שמצינו באילן, שהפירות היוצאים בתוך שלש השנים הראשונים אסורים משום ערלה, והענין הוא כנ"ל, שעד סוף שלש שנים האילן עדיין לא 'יצא אל הפועל', עיי"ש בדבריו העמוקים של המהר"ל.

ד) אם יש הנאה בהילוך בעלמא

- א. **משנה:** מובא במשנה, 'אין בין המודר הנאה מחבירו למודר הימנו מאכל אלא דריסת הרגל'. ומבואר, שהמדיר הנאה מחבירו נאסר בדריסת הרגל. והגמ' מבארת, דתנא דמתני' היא ר' אליעזר, דס"ל דהמדיר הנאה אסור אפילו בויתור [הנאה מועטת שאין אדם רגיל להקפיד עליה]. ויש לעיין, מה היא ההנאה של דריסת הרגל, האם הילוך בעלמא יש בו איזו הנאה, או שההנאה היא מה שעל ידי ההילוך יוכל להגיע למקום מסויים.
- ב. **דברי המפרש:** המפרש (ד"ה אלא) פירש, 'דריסת הרגל, לעבור בחצרו ולקצר דרכו'. ובספר שלמי נדרים (למפרש שם) דייק מדבריו, דמשמע שאם אינו מקצר דרכו ליכא הנאה. וכן משמע בתוס' רבינו פרץ (ד"ה הנאה), דהנאת דריסת הרגל היינו לקצר דרכו. וכע"ז כתב בחי' רבינו אברהם מן ההר (ד"ה המודר), דהנאת דריסת הרגל היינו שמגיע לו איזו הנאה ע"י ההילוך, כגון לקצר דרכו או הנאה אחרת. ומשמע דהילוך בעלמא לא מקרי הנאה.
- ג. **שיטת החולקים:** אולם השיטמ"ק (ד"ה אין בין) הביא בשם הרי"ף, שאפילו אין מקצר דרכו נמי אסור. ומבואר שנקט, שהילוך בעלמא מקרי הנאה. והט"ז (יו"ד סי' רכא ס"ק א) הביא שיטת המפרש הנ"ל דהילוך בעלמא לא מקרי הנאה, וכתב להוכיח דלא כשיטתו, דגם הילוך בעלמא מקרי הנאה. וכן נקט הש"ך (שם) לדינא, דגם הילוך בעלמא מקרי הנאה ואסור.
- ד. **י"א שגם המפרש מודה:** הש"ך (שם) כתב, שאפשר שגם המפרש מודה דהילוך בעלמא מקרי הנאה, ולא נתכוין לאסור דוקא במקצר דרכו, אלא אורחא דמילתא נקט. ובספר כינויי נדרים (קו"א סי' רכא) כתב, שאפשר שהמפרש נקט ציור של מקצר דרכו כדי לחדש שבסיפא דמתני', גבי המודר מאכל מחבירו, הילוך מותר אפילו באופן שיש הנאה גדולה, כגון במקצר דרכו, ולא רק באופן שיש הנאה מועטת, כגון הילוך בעלמא.
- ה. **דברי הב"ח צ"ב:** הב"ח (יו"ד סי' רכא ד"ה אפילו) נקט כשיטה ראשונה, דהילוך בעלמא לא מקרי הנאה, והוסיף, שכן מסתבר, דהילוך בעלמא לא גרע מפורע חובו דמותר [כמבואר במשנה לקמן (לג.)]. והש"ך (שם) הביא דברי הב"ח, והשיג עליו, דלא דמי כלל, דבפורע חובו לא מתהני כלום, משום דנחשב כמו מבריא ארי כמבואר בגמ' לקמן (שם), משא"כ בהילוך בעלמא שיש איזו הנאה. וכוונת הב"ח צריכה ביאור.

הלכות הדף

דף לב

בענין מזל בישראל

הגמ' דורש דהא דכתיב בתורה שהקב"ה הוציא אברהם אבינו "החוצה", היינו שאברהם אבינו ראה במזלו שאינו עומד להוציא בן מאשתו שרה אמנו, ואמר לו הקב"ה "צא מאיצטנגות שלך אין מזל בישראל".

בעיקר דין זה ש"אין מזל בישראל", עי' בגמ' שבת שלכאו' משמע שיש בזה מח' תנאים, שלר"ח יש מזל בישראל ולר"י אין מזל בישראל, ועיי"ש ברש"י שמסביר, דלכו"ע יש מזל, ורק דר"י סובר דיכול אדם לשנות מזלו ע"י תפילה וזכותים, אולם ר"ח חולק ע"ז. וע"ע בדרשות הר"ן (דרוש ח) שהביא צד לבאר שכל המח' הוא רק לענין דברים חיצוניים כמו עושר או חכמה, אכן לענין מעשה מצות ועבירות, יש בחירה גמורה לבחור איך לנהוג, שאינו תחת מזל כלל וכלל, וז"ל "אבל במעשה המצוות והעבירות אין שום חכם חולק שאין למזל יכולת עליהן". ומסביר שם יותר, ש"הסיבה בזה כי המזל פועל בגופות עד שיעשה רושם במזגם ועם כל זה איננו פועל בנפש שהיא למעלה ממנו ומתחייב מזה שכל מה שהוא נמשך לדברים הטבעיים יהיה כפי המזל אבל מעשה המצוות והעבירות שאיננו פועל טבעי ימשך כפי הנהגת הנפש".

נידון זה של "מזל בישראל" אינו רק שאלה של השקפה בלבד, אלא הוא נוגע גם להלכה למעשה, לגבי דין קטלנית. דמבואר בגמ' ביבמות (סד:) שאשה שמתה בעלה ב' או ג' פעמים אסורה לישא עוד איש, דהוחזקה קטלנית. ויש מח' בין רב הונא ורב אשי אם הטעם הוא משום דמעין גורם או מטעם דמזל גורם, והגמ' מביא נפק"מ בין השיטות, לגבי אם מת שלא כדרך הטבע, שאם מדין מזל גורם הרי"ז נכלל במזל, אבל אם הוא מדין מעין גורם, מיתה שלא כדרך הטבע אינו תלוי במעין ולא הוחזקה בזה קטלנית.

דין זה נפסקה בשו"ע (אהע"ז סי' ט) וז"ל, "אשה שנשאת לשני אנשים ומתו לא תנשא לשלישי שכבר הוחזקה להיות אנשים מתים ואם נשאת לא תצא". והרמ"א הוסיף, דה"ה אם נתארסה לג' אנשים ומתו. ולפי הרמ"א לכאו' מוכח שהטעם הוא משום דמזל גרם, שהרי בנתארסה לא שייך מעין גורם שלא עשו תשמיש, וכן ביאר הבית שמואל (שם ס"ק א) וז"ל, "דקיי"ל מזל גורם משום הכי באיזה מיתה שמת אפילו לאו מחמת חולי נקראת קטלנית, ופי' הרא"ש מזלה גורם היינו פרנסה לפי המזל ואשה זו מזלה רע ומתי אנשיה שלה כדי שתחי' בצער". ומדברי הרמ"א מבואר שנקט לדינא שיש מזל בישראל בקצת אופנים. וע' ברא"ש (הובא בטור שם) שכופין להוציא שזה נחשב סכנה ממש מחמת מזלה.

אכן מדברי השו"ע שפסק דווקא בנישואין ולא באירוסין, וגם פסק שלא תצא, משמע שאין חשש כל כך, וכן ביאר הרמב"ם בתשובות (הובא בכס"מ הל' איסור"ב פכ"א) שבאמת אין כאן חשש כ"כ ומדינא מותר לישא קטלנית, וז"ל "לישא קטלנית אין בו איסור אבל הוא על צד הניחוש והפחד והתמהון שיש ברוב השעות שינזקו בהם הגופות החלשים ואע"פ שיש חכמים שסוברים שלא תנשא אומרים לה אם תמצאי מי שיקדש אותך לא נתחייבו לגרש והיו מערימין ומקדשין בפני ב' עדים ואח"כ כותבין לה ב"ד כתובה ומכניסין אותה לחופה וכך היו עושים ב"ד של רבינו יצחק בעל ההלכות וב"ד של ר' יוסף הלוי תלמידו וכל הבאים אחריהם וכן עשינו אנחנו במצרים". וכן ביאר הערוך השלחן (שם סעי' ג) בדברי הרמב"ם, וז"ל "דס"ל לרבותינו אלה דכל המשא ומתן שבגמ' אינו אלא מי שרוצה לחוש ויש עוד ראיות לזה שהרי אנו רואים הלכה למעשה שיש שנושאים קטלנית ומאריכים ימים ושנים ובדרך כלל לטעם מזל אין מזל לישראל וזכות גדול משנה המזל".

דף לב

בענין אין מזל לישראל

תמצית הסוגיא:

בגמ' מבואר דאברהם אמר להקב"ה שהוא הסתכל באצטגנינות שלו וראה שאינו יכול להוליד בן, והקב"ה השיב לו צא מאצטגנינות שלך שאין מזל לישראל וכו'. ומבואר דכל ענין של 'מזל' אינו נוגע לכלל ישראל כלל.

אמנם בתוס' בשבת (דף קנו.) הוכיחו דיש מזל בדרך כלל, דבגמ' מו"ק מפורש דבני חיי ומזוני לאו בזכותם תלוי הדבר אלא במזל, וכן מפורש בגמ' תענית (דף כה.) דר"א בן פדת היה עני וה' השיב לו דכך נולד במזל שיהא עני וא"א לשנותו. ומבואר שבאמת אנו תלויין במזל. ותימצו דע"י זכות גדולה אפשר לשנות המזל, וכן משמע ברש"י שם. ונמצא דגם להשיטה דאין למזל לישראל מ"מ עיקרי הדברים תלויין במזל ורק דיש עצה לשנותו, ולאור זה צריכין לבאר 'מהו ענין המזל' ועוד צ"ב מה שנתקשו הראשונים איך זה מתאים עם יעודי התורה של שכר ועונש, דכתיב כמה פעמים בתורה דוהיה אם שמוע תשמעו אז ונתתי מטר ארצכם וכו' וחזינן דהכל תלוי במעשים ולא במזל.

תמצית מראי מקומות

א] הקדמה:

א. גמ' אין מזל לישראל

ב. שפתי חיים אמונה והשגחה ח"א, עמ' קפ"ה קפ"ח

ביאר מהות המזל, ומבאר בטוב טעם, דהמזלות ח"ו אינן פועלין כלום, ורק דזהו אופן ההנהגת השי"ת איך שקבע כל הכלים של הבריאה שיהיו, וכל אחד נברא עם תפקידו המיוחד כפי מה שנולד וכפי המזלות. אמנם יתכן דיכול לשנותו ע"ש.

ב] סוגיות הגמ' בענין מזל

ג. מועד קטן דף כה.

אמרנו דבני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא

ד. תענית דף כה.

ר"א בן פדת היה דחיקא ליה מאד, ושאל להקב"ה עד מתי יצטער, והשיב לו ה' דאם יהפוך העולם מתחילתו אז אפשר שילד בשעה [מזל] של מזונות. ומבואר דהכל תלוי במזל.

ה. שבת דף קנו.

ר' חנינא אמר דיש מזל אפילו לישראל, ור' יוחנן אמר דאין מזל לישראל [והגמ' ממשיך עם כמה עובדות דרואין שנשתנה המזל וחזינו דאין מזל לישראל, אולם היה ע"י זכות גדול כגון צדקה וכו' ע"ש].

ו. רש"י ד"ה אין מזל לישראל, דע"י תפלה וזכות משתנה מזלו לטובה.

ומבואר דת"י דאין מזל לישראל אינו ר"ל דאין הדבר נקבע כפי המזל, אלא אע"פ שהמזלות קובעים מ"מ אפשר לשנותו ע"י תפילה וזכות.

ז. תוס' ד"ה אין מזל לישראל.

הקשו הא מפורש במו"ק לעיל דבני חיי ומזוני במזלא תליא, ותי' דמ"מ ע"י זכות גדול משתנה.

ג] שכר ועונש: איך אינו סתירה למזל

ח. דרשות הר"ן, דרוש שמיני.

ביאר באופן נפלא, דאפשר להשתמט מן המזל וכו' [ויתבאר דבריו בשפתי חיים להלן].

ט. שפתי חיים עמ' רס"ב - רס"ד

ביאר כוונת הר"ן איך להתאים המזל עם הא דהכל תלוי במעשינו.

י. שו"ת הרשב"א ח"א סי' קמ"ח.

נשאל על כך איך ענין המזל אינו סתירה לשכר וענוש

המפורש בתורה, והשיב דחלוק ציבור והיחיד, דרך בציבור הכל תלוי בזכותים ומצות ועבירות, אבל היחיד תלוי במזל למ"ד דיש מזל לישראל, אולם למ"ד דאין מזל לישראל אז גם היחיד תלוי בזכותים ולא במזלות.

יא. שפתי חיים עמ' רס"ו - רס"ז.

ביאר דברי הרשב"א ע"ש בכל דבריו.

מאמר א *

יסודות הנהגת המזל

"אמר רבא חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא, דהא רבה ורב חסדא תרוויהו רבנן צדיקי הוו, מר מצלי ואתי מיטרא, ומר מצלי ואתי מיטרא" - חיי בני ומזוני אינם תלויים בזכויות של האדם אלא תלויים במזל, והראיה מרבה ורב חסדא ששניהם צדיקים היו, שזכנן ע"י תפלתם שירד מטר - "רב חסדא היה תשעין ותרתינן שנין רבה היה ארבעין" - ר"ח זכה לאריכות ימים וחי תשעים ושתיים שנה, רבה נפטר בקיצור שנים וחי ארבעים שנה - "בי רב חסדא שיתין הלולי בי רבה שיתין תיכלי, בי רב חסדא פמידא לכליבי ולא מתבעי, בי רבה נהמא דשערי לאינשי ולא משתכח" - בבית רב חסדא היה הלחם אפילו עבור הכלבים עשוי מסולת ולא היה להם צורך בו, ובבית רבה גם לחם פשוט משעורים עבור האנשים (בני אדם) לא היה בנמצא (מו"ק כח.).

רב חסדא ורבה זכותם היתה שוה, שניהם צדיקים, שהרי שניהם נענו בתפלתם וירד מטר, אמנם היה שוני ביניהם במקרי העולם, חיי בני ומזוני הנקבעים על פי המזל ולא לפי מעשיהם¹.

הנהגת המזלות - גזירת עליון יתב'

בבואנו לבאר את ענין המזל ומהותו, מן החובה להקדים ולהדגיש: אמנם חז"ל השתמשו בביטוי "מזל", וכן אמרו (שבת קנו.): "אמר להו רבי הנינא פוקו אמרו ליה לבר ליואי לא מזל יום גורם אלא מזל שעה גורם",

* בפרק זה נתבארו בקצרה כהקדמה עיקרי הדברים והיסודות בהנהגת המזל. הדברים יתבארו ביתר אריכות והרחבה בפרקים הבאים.

1. תוס' (ר"ה יח. ד"ה רבה) הקשו: שרבה מת בן ארבעים שנה כיון שבא מבית עלי, ותירצו: "דאפ"ה אי לאו מזלא הוה מגין עליהן זכות תורה".

ופרש"י: "שבעה מזלות הן המשמשין את השעות: חמה, נגה, כוכב, לבנה, שבתאי, צדק, מאדים וכו'". שבעה מזלות אלו מתחלפים במשך היום, וכל שעה מתחלפת שליטת המזל, ואדם הנולד במזל מסוים מקבל את תכונותיו ותפקידו ואת הכלים למילוי תפקידו מכח המזל השולט באותה שעה שנולד, כפי שמבואר שם בגמ' (ולקמן במאמר ד יתבאר ענין זה בהרחבה). אולם עלינו לדעת שאין המזלות קובעים בעצמם מאומה! אין להם יכולת עצמית לתת לאדם דבר או לגרוע ממנו, אלא שהקב"ה משפיע על ידם ודרכם ברצונו, לפי התפקיד שנקבע על ידו לנשמה פלונית.

וכך הם דברי הרמב"ן (דברים יח, ט): "כי הבורא יתברך כאשר ברא הכל מאין עשה העליונים מנהיגי התחתונים אשר למטה מהן, ונתן כח הארץ וכל אשר עליה בכוכבים ובמזלות לפי הנהגתם ומבטם בהם" - כל מה שקורה בארץ ממקרי הטבע נובע מהכח שנתן השי"ת למזלות להנהיג, והאדם תלוי בהם באיזה מצב הם עומדים - "... ועשה עוד על הכוכבים והמזלות מנהיגים מלאכים ושרים שהם נפש להם, והנה הנהגתם מעת היותם עד לעולם ועד, גזירת עליון אשר שם להם", כלומר כל כח הנהגת הכוכבים ומזלות הוא ניתן להם בכל עת מהשי"ת.

ובהקדמה לספר איוב מבאר הרמב"ן את הנהגת צדיק ורע לו רשע וטוב לו שהוא "דבר מכאיב הלבבות ומדאיב המחשבות ממנו לבדו נמשכו רבים בכל הדורות לכפירה גמורה, והוא הראות בעולם משפט מעוקל" (לשון הרמב"ן), וביאר שעל הנהגה זו יסד דוד המלך את המזמור "אך טוב לישראל אלקים לברי לבב" (תהלים עג), ובסופו כתב הרמב"ן: "והנה אחר שתירץ הקושיות [שביאר דוד המלך את הנהגת צדיק ורע לו] אמר שיאמין בידיעה ובהשגחה באמרו מי לי בשמים - כלל - ועמך לא חפצתי - אחר - בארץ (שם כה), מי בשמים כוכב ומזל או מלאך ושרף שיועיל או יזיק לי, ועמך לא חפצתי - אחר - בארץ, כי אתה המשגיח והמטיב בשמים ובארץ"².

2. עיין נימוק"י סנהדרין (סופ"ד מיתות, והובא בטויו"ד ב"י סי' קעט): "שזו חכמה גדולה וגזירה שגור הקב"ה מששת ימי בראשית להנהיג עולמו בכך, על כן יתפלל כל חסיד לבטל ממנו גזירת המזל, כי מאת אדון הכל - בא הכל. ובידו לשנות ולעשות כחפצו".

"מזל" – השפעה הנקבעת מלמעלה

מלבד האמור "מזל יום – מזל שעה" שהוא הנהגת הכוכבים ומזלות שהנהגתם בכל עת מהשי"ת, יש ענין נוסף בהגדרת חז"ל "מזל".

"מזל" היא ההשפעה הנקבעת והניתנת לאדם מלמעלה אשר אינה תלויה במעשי האדם אלא נגזרת עליו לפי התפקיד שנקבע לו³.

וכך הוא ביאור המילה "מזל" – נוזל מלמעלה⁴, שמקרי האדם נקבעים מראש לצורך השלמת תפקידו הפרטי והכללי בתכלית הבריאה. וכך מבאר הרמח"ל הנהגה זו (דעת תבונות עמ' קצ): "ואמנם לכלל ההנהגה הזאת שאינה פונה אל הזכות והחובה, אלא פנייתה למה שמצטרך להשלמת הבריאה לפי מהותה, קראוה חכמים ז"ל 'מזל', יען אין ענינה אלא גזירה, ואינה תלויה בבחירת האדם ובזכותו"⁵.

הרמח"ל (שם עמ' קצג) מוסיף שהמקור לביאור הזה בהנהגת המזל רמוז במדרשו של רשב"י (תיקוני זוהר תי' ע' עמ' קכז. עם ביאורי הגר"א עמ' קמח): "ובזמנא דאסתלק הוי"ה מכרסיא דדין ומכרסיא דרחמי, לית תמן לא אגרא ולא עונשא [ובזמן שמסתלק השי"ת הן מכסא דין והן מכסא רחמים, אין שם לא שכר ולא עונש]... ובגין דהוי"ה אסתלק... בהווא זמנא בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא". ובכללים ראשונים (דע"ת עמ' רפג) הוסיף הרמח"ל שבאחרית הגלות רוב ההנהגה תהיה מהנהגת המזל (ויבואר להלן מאמר ב).

3. יש גם מזל הנקבע לפי מעשי האדם בגלגול הקודם, כדברי הגר"א, כפי שיבואר להלן מאמר ד.

4. עי' ספר השרשים לרד"ק שורש "נוזל": "מהשורש הזה והענין הזה 'לשמש ולירח ולמזלות' (מלכים ב, כג,ה), ולפי שהם נוזלים במרוצתם נקראו כן". ובערכי הכינויים (לר"י הלפרין בעל סדר הדורות) ערך "מזלות" כתב: "בכתבי האריז"ל נקרא מזל מלשון תזל כטל", ועיין בביאורי הגר"א (יהל אור) זהר בראשית (מג:): "וז"ש בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא שהוא בהיכל הזה [של זכות וחובה] אלא במזלא תליא... וזהו מזלא נוזל" – הנהגה הנגזרת ונוזלת מלמעלה.

5. במאמר ב' יתבארו בהרחבה דברי הרמח"ל על הנהגת המזל לצורך השלמת הבריאה.

השפעת מקרי הבריאה למטה דרך המזלות

כאמור, מקרי האדם נגזרים מכח המזל העליון לצורך השלמת תפקידו - הפרטי והכללי - בתכלית הבריאה. שרשי ההנהגה גנוזים בשרשי הבריאה שבהם קבע השי"ת לכל אחת מהנשמות את תפקידה ובהתאם לכך יצר את הכלים. אמנם דרך השתלשלותם למטה היא דרך הנהגת הכוכבים והמזלות - מזל התחתון, כמו שאמרו (שבת קנו.): "מזל יום גורם מזל שעה גורם". אבל כפי האמור אין בכוחות המזל בעצמם לקבוע מאומה, אלא הם רק הצינור שדרכו עוברים הדברים כפי השתלשלותם משרשי הבריאה.

הנהגת המשפט גם היא משתלשלת

דרך מערכת המזלות

אולם יש להוסיף, לא רק מזל העליון משתלשל למטה אל הגשמיים דרך המזלות (מזל התחתון), גם הנהגת המשפט התלויה לפי מעשי אדם - זכות או חובה, יתכן שדרך השתלשלותה למטה היא ע"י מערכת כוכבים ומזלות.

וכך מבאר הרמח"ל (דרך ה' ח"ב, ז, א-ב): "כל עניני הגשמים שרשם הוא בכוחות הנבדלים - כוחות הרוחניים - "...ואח"כ צריכים לעתק ולמשך אל הגשמיות בצורה שצריכים לימצא בו. והנה לצורך זה הוכנו הגלגלים וכוכביהם, שבהם ובסבוביהם נמשכים ונעתקים כל אותם הענינים שנשתרשו ונזמנו למעלה ברוחניות, אל הגשמיות פה למטה" - הנבראים הגשמיים מקבלים את כח קיומם מהגלגלים והכוכבים, אבל הם רק כצינורות להעברת השפע לקיומם מן העליונים - הנהגת המזל או המשפט - אל התחתונים - "ואולם עוד ענין אחד חקק הבורא יתב"ש בכוכבים האלה, והוא, שגם בן עניני מקרי הגשמים ומשיגיהם, אחרי שהוכנו למעלה" - כפי שגזר השי"ת לצורך תיקון הבריאה - "ימשכו על ידיהם למטה, באותה הצורה שצריכים לקרות להם - דרך משל: החיים, העושר, החכמה, הזרע וכיוצא, כל אלה הענינים מוכנים למעלה בשרשים" - בשרשי הבריאה - "ונעתקים למטה בענפים בצורה הראויה על ידי הכוכב".

עין משפט
צר מצודה

תורה אור השלם
(א) ויבאו בני ישראל כל
העדה מדבר צן בחודש
הראשון וישב העם
בבקדש ותמת שם מרים
ותקבר שם: (מדרש רבא)
(ב) וימת שם משה עמר
והוא בארץ מואב על פי
ה' (דברים ל"ד, ח)

(ג) מן אדם הגוי לקח
מקד את מוקד צינור
במקד ולא תספד ולא
תבכה ולא תבוא
דמעתך: (ויקרא כ, יג)
(ד) ואדרבא אל העם
בבקר וזמנת אשתי
בערב ואע"פ בבקר
באשר צוית:

(ח) וַיֹּאמֶר יי אֵל מִשָּׁה
 בֵּן קָדְשׁוֹ יִמְדֵּךְ לְמֹת
 קָרָא אֶת יִשְׁשַׁק
 וַיִּתְּנֵהוּ בְּהֶאֱלֵךְ מִוֶּדֶי
 וַיִּצְדָּקוּ וַיִּלְךְ מִשָּׁה
 וַיִּתְּנֵהוּ וַיִּתְּנֵהוּ בְּהֶאֱלֵךְ
 מִוֶּדֶי: (וְדָבָר אֲחֵר)
 (ו) תְּבוֹא בְּכֶלֶה אֱלִי
 קָדֵשׁ בְּעֹלֹת צִדִּישׁ
 בְּעֵת: (וְאֵת הַיּוֹם)
 (ח) יִמֵּי שְׁנוֹתַי בְּהֵם
 שְׁבָעִים שָׁנָה וָאֵם
 נִבְרָאתָ שְׁמוֹנִים שָׁנָה
 וַתִּבְרָא עִמָּי אֲנֹכִי בִּי
 חַיִּשׁ וַעֲפָה: (וְהָיָה עִינִי)

[illegible]

הוא יצא לחייו רוצה שאע"פ שלא היה [לוי] צער, אימרתו ש

א"ל אילו היה הקב"ה אומר לי כך חוזר ונ"י כאשר היית בחיך ואח"כ חתם
 ריבדא דכוסילתא. פ"י כמו שריטה ששורטין האומנים בצואר למעוץ דמו. כג.
 אתרוח לי ל' יומין דאהדריה לתלמודי. דאמרינן אשרי מי שבא לכאן ותלתנו

ובא אחיו ליה בלמדיה לרב שערים אחוה וא"ל הוה לך צערא ואמר לו
אנא חזיה עבדך ברחמי איתא לרבי רחא. רב אמר איתוה לך אלא רחמי

[illegible]

[נדפס בסוף המסכת]

[illegible]

הכתוב כאילו במסורה מתחנא בן גמליאל אומר: "מיים ומת זו היא מיתת כל הששים" וזו היא מיתת כל הששים מיתת ברת היא. והיא מיתה חטופה אלא במאמץ מיטרא. רב חסדא חי' חבדו לי חכמתיה דרב הונא שריבא גבי שמאי אנט בעי' חשיב בשעת מיתה. אלא יבא אתחזי ליה בחלמיה המות בשוק. א"ל כהמיה

[illegible]

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית כה.

עין משפט
גד מצודה

א"א מ"י פ"ה מהל' חקי
מתקן הל' ב סמוג עשין
ס"ז טוש"ע ח"מ סימן חט
המוזג ח:

רבינו חננאל

[illegible]

דבינו גרשום

מורה לרדות הפת:
סניפין שמלאים
האריזונים בתחבי קורה:

נודה אור השלם

(א) צדיק מתקרב יפיר
בארז בלבנון ישנה:
(תהלים עב, ג)

ליקוטי דש"י

[illegible]

עיסה לכבוד שבת והיא אֶצֶה עושה כלום: אֲנָנָה, ערובה: מִבֵּית, עמר סמוליאץ צו הלחם מילתא היא (ז): תנא אף היא הִבִּיחַ מרדח בנפסה, פִּלְמִיל בְּנִעְמָל על שם שרודין זה פת מן צניסין: חֲדָא, דְּעִימָהוּ בְּתַלְמֵיהֶם: מִישְׁקָא לֹא שְׁקָלָה, בתר דִּיבִיבִי: כל היכא דְּמִי צו שְׁמִי הֵינּוּ דְּחִלָּה, כְּלִי שִׁיט ט' הוֹמוֹן וְשִׁמְמִי הוֹמוֹן כְּגַר וְיִכְנֵה הֵנָּה: עֵד שְׁמִי מִמֶּנּוּ אִדְרָא דְּחִבְדִּילָה.

— יום ישיבה יפה, יום ישיבה יפה

הא כדעבד דאחוי הקידה קמי
דבי איטלע וזה להטיח דברים
כלפי מעלה גרמא ליה דאיטלע:
שאני

משנים ביסופא דיה לך דר שירחא רישחא

אומרה מכדי ידענא דליה להו ולא מיד מא
כולי האי אולא וטרפא אבבא איכספא ועיילא
לאינדונא איתעביד לה ניסא דחויא לתנורא
מלא לחמא ואונא מלא לישא אמרה לה
פליתא פליתא אייתי מסא דקא חרץ לך
ועייל תנא אף היא להביא מרדה נכנסה מר
דיתה דביתהו עד אימת ניזיל ונצטער כולי
דחמי דניתבו לך מדי¹⁶ בעא רחמי ציתה
כרעא דפתורא דרהבא (הוארי) כהלמא עתוי
דדאית לך חלת כרעי (ואת¹⁷) אוכלת אפת
ניתא לך דמיכל אכלי כולי עילמא אפתורא
אמרה ליה ומאי נעביד בעי רחמי דנשקל
תנא גדול היה גם אחרון יותר מן הראשון
אלא שקל' חד בי שמושי חזייה לברתיה דהוון
ועציבת אמרה ליה כלי של חומץ נתחלק
ממנו אור לשבת אמר לה בתי מאי איכפס
הוא יאמר לחומץ וידלוק תנא היה דולק וד
ממנו אור להבדלה ר' חנינא בן דוסא הוון
מפסדן (3) אמר אי קא מפסדן ניכלינהו דופ
לאורתא דובא בקריניהו לאורתא אייתי כל
ליה הווא שיכבתא דקא בניא ביתא ולא
ליה בניי בתי דלא ממנו כשורא אמר

איכו אמר איכו ניממו בשוריד^ה תנא הגיע

לכאן ויש אומרים ^ו סניפין עשאום תניא פלי
דחיו קורותיו יצאות אמה לכאן ואמה לכא
חנינא בן דוסא בתפלתו ^ו ור' חנינא בן דוס
עני הו' ועוד אמרו חכמים ^א אין מגדלין ב
משע' ועבר אדם אחד על פתח ביתו והני
ש"ר חנינא בן דוסא ואמר לה אל תאכלי
דחיו מצערי איתום ומכר קנה ברמיהו
שאיברו ממנו החרגעולין ואמר לחבירו כבא
ר' חנינא אמר לו יש ק"ך בהן סימן אמר ל
וחון תן ^ע עיי' דאיתיו דובי בקרנייהו. רבי אל
טובא עבר מלתא ולא הוה ליה מדי למש
בפומיה חלש לביה וניס אוול רבנן לשיו
ונפץ ציציתא דגורא מאפותיה כי אתער אמו
להו דדחור יתיב עמי הקב"ה ואמרי ליה עד
לי אלעזר בני יחזא ק"ך דאפכיה לעלמא מרי
דמוני אמרי לקמיה כלי' הא ואפשר אמרי
דמוני אמרי לקמיה אי"ל לא רגועא אמר ל

והיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא

קמיה האי ותו לא אמר לי ולחברך מאי
שלא אפדתא^א ואמר לי אלעזר ברי גוריון
מברו ליה והא רבי יהושע בן לוי גזר תעניתא
עיוכין דעתין איפשר דחברי ציבורא לבייהו
דא מטר בשבילנו אמרו ליה הן אמר רקיע
אתא מיטרא לוי גזר תעניתא ולא אתא מיט
ר מרחם על בניך אתא מיטרא ואיטלע
ה שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי
קמיה דרבי ואיטלע הא והא גרמא ליה
י מוא בעמון ומווא אמר לפניו רבונו ש
עולם ולא קיבלוה ועכשיו אתה נותן להם מ
אי דכתיב "צדיק כתמר יפרח כאור בלבנו
ה" נאמר תמר אילו נאמר תמר ולא נאמר

י"ל אטא, וביה בדפדיון (גליצא) דקה בא"י, מסוס יסוב א"י שמנע

קָשָׁה (דַּלִּימוֹת כֵּן) (סוֹכֵחַ כֵּן) אֶת־
 וּמִקֵּץ מִשְׁפָּטֵי שָׁמַיִם לֵאמֹר לִשְׁמֹר
 נִסְיָאֵךְ דַּלִּימוֹת (מִצִּילֵה כֵּן) וְעַשֶׂה כֵּן
 כִּי אֲנִי וְקִשְׁמִי עִמָּךְ בְּמִצְוֹת קִשְׁמִי
 וּבִמְצִיֵּי דִלְמָרְקִי (מִנְדֵּס כֵּן) (אֵל)
 וְעַשֶׂה בְּשֵׁם הַמַּחְלֹשׁ דִּלְמָרְקִי מִנְּךָ
 מִסְּלֵה (מִצִּילֵה כֵּן) אֵל אֲדָמִי מִבְּרִי
 קִשְׁמִי

[illegible]

יִאָרְיֻצוּ הַקְּהוּלִּים: מְגִיפֵי הַיָּד, הַקְּהוּלִּים

של חליות היו נמששם גם נדבק
לכן מחסיות קטטת לאורכן: ד"א
כי פדה. אמורא היה והוא הנקרא
מורא דלרעה דלאי נמשכת דהה
(ק' כ): בעל הוראות משה והוא
שימש ר' יוחנן ¹⁰ אחרי מות ריש לקיש
והיה דחוק ועני: עבר מילתא. הקו
ס: ברא דתווא. א"י הסוס נלע:
ל: שוס: חיש' ציבור. מתנפלס:
צוציתא. יתכן: מאופתה. מתנלו:
בו"י דא' ואפשר. נממיה כולי האי
עבדה ואכתי הן קפיקא דלמא' ר' דיי
מיתרמינא שבעתא דמוזוי: דיי
נשיאא און דרומא. ימי תוי שמימי
כבר הם רבים ממה שאני עתה
לקיות: אמר דריות. מה שכבר
חית מרובים ממה שאתה עתה
לחיות ולחיות דקא צבי כי אמר שבעה
הכי והכי דקדוי מוס' ¹¹ בהרואה

לרחוק צהן ולטייל צהן מזה לזה:

הוא ח"ר לא פנימא. למחבריה נענחמ' וזו א"ו וכן אהב עמון ל' דברים
לחזר: א"ו להבדיל מ"א ק"י ודיבנא.
אזל מנגדל דלית ליה בעינא לא
גרים כספר רבי ונספר של כחנז:
באסקוטא אפוחא. היינו נליתא
דנפק מיהו שמדמיק אנצב דרדל
עס הרגל ומוכח מצורין האנצב:
איגרו בך גריר. כלומר הכינוי
לחזר: נענחמ' אחר כן: הא אנה
דאז בר יצא. הוא איש אחד
ואי איש אחד הוא עדיף מינא:
דחביר. שורשים: שיבא מטר
בשביצו. מקנלים אחס עליכס
ומסכין לדעת אחד: כמה עיין.
ללא כסין למצורא: לוי אחוי קידה.
טען שני גוללי בארץ וסוהם וטען
חל האנצב: הא דאז נגרא לית.
הטען גרס לו שנלל בקדשה:

[מב' (1776) 222 דף]

וידגלת^א דמעגנת ברו אמר
דלית ליה בעינא מחיין בא
גזר תעניתא ולא אתא מוטרד
הא בר לזיאת אמרו ליה דנית
מוטרד אמר להו ניהא לכו
כמה עזין פני רקע איכסי (ג)
עליה יושבת במרום ואין א
ישות אדם דברים כלפי מ
גרמא ליה והא לוי אחוי מק
לחקך ענני דקאמרי ניתו
ישראל^א חזרת על כל אומות
דרש רבי חייא בר לולייני
נאמר ארו ואם נאמר ארו

(6) חרמות לחם, (7) עיין לעיל ל' ורשי' ד"ה אמות באחד בשבת, (8) (סוכה נט.), (9) (סוכה נט.), (10) (מדרים לב.), (11) משלי ד כג.

[illegible]

א) כֹּה אָמַר יי' אֵל הַקֹּדֶשׁ
הַגִּבּוֹר אֵל הַתְּלִמּוֹ
וּכְאֻתּוֹת הַשָּׁמַיִם אֵל
תְּהִלּוֹת בְּרִי יִצְחָק הַטֵּיט
מִתְהַדָּה! (יִסְכָּר' 1:12)

ב) וַיֵּצֵא אֹתוֹ הַחֹדֶה
וַיֹּאמֶר הִבֵּט נָא
הַשְׂמִימָה וְסַפֵּר
הַמִּכְבִּים אִם תִּכְבֵּל
לְסַפֵּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ
כֹּה יִדְבָּר יִצְחָק:

(ג) וַיֹּאמֶר אֲבִירָם הֵן לִי
לֹא נִתְּתָה זֶרַע (וְהָיָה בְּךָ)
בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי:
(בְּרֵאשִׁית ֲטו: ג)

(ד) וְהָיָה דָבָר יְיָ אֱלֹהֵי
לְאֹמֶר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה בִּי
אִם אִשְׁרָי נָא מִמֶּעֶד
הוּא יִירָשְׁךָ:
(בְּרֵאשִׁית ֲטו: ד)

(נרמס בסוף המסכת)

[6] צ״ל נשוא העניין

[illegible]

אגלי טל מלאכת לש
מנוח בן אבא ל מנחם

and last winter the weather kept us after snow, last winter was extremely cold and we did not see

(דא רבי לא מהני ליה שמי דמנחתים מיס מייחבי אפילו צמדי דלאו בר גיטול כדמארמין גבי מורסן אצל לרבי י' עד שיגבל הכא גובלין כלאחר י' כדמפרש ואולי והנ"מ הוא דקא משני: שבחושין. צמורוד דהיינו גובלין: וצבאלא רפואה נמי משקה הוא דתנן כל המשקין שותה אדם לרפואה (על דף קט:) בבבא. אין גובלין¹² צרכה בבואו נתן החובצין בו. כלומר כן דרכו צבאלא דבי נשיה. שומר צבמות¹³ אצוי ומגבל מאכלן: דקא משני דיה.

ע"י שינוי היכי משני א"ר חסדא = על יד על יד ¹⁶ ושיוון מלפני צהמה זו וליתן לפני

שבוּחֶשֶׁן אֶת הַשְּׁתִּית בַּשָּׁבַת וְשׁוֹתִים יָתוֹם
הַמְצוּרִי וְהַמְאֻמֵּר אֵין גּוֹבֵלִין לָקָהּ הֵאָּרָה
הָאֵל בִּרְכָה וְהֵנִי מוֹלִי הוּא דְמוֹשְׁנִי הִכִּי מִשְׁנִי
אִמְרוּ רַב יוֹסֵף בַּחוּל נוֹתֵן אֶת הַחוּמִּין וְאִחִ"כ
נוֹתֵן אֶת הַשְּׁתִּית יְבַשְׁבַּת נוֹתֵן אֶת הַשְּׁתִּית

אחרת כן פירש בערוך בערך פרק
וקשה לר"י דהיינו ממזימן גבי שמה
(פגל דף קא): וזגלה לר"י לפרק
היינו להכריז הדינים וגם המורסן
מכלי אל כלי שימצא היטב ובערוך
פירש כמה לשונות:

אפינקסיה. בר חייא אשכחיה לגבלא דבי נשיה^מ דקא בשניה מו"ק (97 בת. וס)

גביר וספי ליה תחורה במש ביה * אתא אבוב
אשכחיה א"ל הכי אמר אבוב דאמך משמיה
דרב ומנו רבי ירמיה בר אבא גובלין ולא
מוספין ודלא לקיט בלישניה מוהלקטין ליה
וה"מ הוא דבמשני היכי משני אמר רב "כור
בר שלמאי משמיה דאביי שתי וערב ודא לא
מוערב שפיד אמר רב יהודה מנערין לכלי

כתיב אפינקסיה דועירי אמרית קדם רבי ומנו רבי זיידא מהו לגבל אמר אסור מהו לפרק אמר מותר אמר רב [מנשיא] חד קמי חד תרי קמי תרי שפיר דמי תלתא קמי תרי אסור רב יוסף אמר קב ואפילו קביים עולא אמר כור ואפילו כוריים כתיב אפינקסיה דלוי אמרית קדם רבי ומנו רבינו הקדוש על דהו גבלין שתיתא בבבל והוה צוח רבי ומנו רבינו הקדוש על דהו גבלין שתיתא^א ולית דשמעי ליה ולית חילא בדיה למיסר מדרבי יוסי בר' יהודה כתיב אפינקסיה דרבי יהושע בן לוי האי מאן דבחד בשבא יהי גבר ולא חשיא ביה מאי [ולא חדרא ביה]^א אלימא ולא חד לטיבו והאמי רב אמי אנא בחד בשבא הואי אלא לאו חשיא לבישו והאמי רב אמי אנא ודימי בר קקחא חוויין בחד בשבא אנא מלך והוא חוה ריש גנבי אלא אי כולי לטיבו אי כולי לבישו (מאי טעמא דאיברו ביה אור וחושך)^ב האי מאן דבתרי בשבא יהי גבר חזן מ"ט משום דאיפילו ביה מיא האי מאן דבתלתא בשבא יהי גבר עתיר חנאי ידא מ"ט משום דאיברו ביה עשבים האי מאן דבארבעה בשבא יהי גבר חכים ונהירי^ג מ"ט משום דאיתלו ביה מאורות האי מאן דבחמשה בשבא יהי גבר גומל חסדים מ"ט

משום דאיכרו ביה דנים ועופות האי מאן דכמעלישבתא יהי גבר חור
אמר ר"ג בר יצחק חורן במצות האי מאן דבשבתא יהי בשבתא ימות * על
דאחילו עלוהי יומא רבא דשבתא אמר רבא בר רב שילא וקדישא רבא
יתקרי אמר להו רבי חנינא פוקו אמרו ליה לבר ליואי לא מול לוא יום גורם
אלא מול שעשה גורם האי מאן דבבחה (6) יהי גבר זיותו יהי אכיל מדליה
ושתי מדליה ורורו גליין אם גבי לא מצלח האי מאן דבכוכב * נוגה יהי
גבר עתיד וזנאי יהי מ"ט משום דאיתיליד * ביה גורא האי מאן דבכוכב
יהי גבר נהיר וחכים משום דספרא דחמה הוא האי מאן דכלבנה יהי גבר
סביל מרעין בנאי וסתיר סתיר ובנאי אכיל דלא דיליה ושתי דלא דיליה
ורורו כסין אם גב מצלח האי מאן דבשבתא יהי גבר מחשבתיה במלין
ואית דאמרי כל דמחשבין עליה במלין האי מאן דבצדק יהי גבר צדקן
אמר ר"ג בר יצחק צדקן במצות האי מאן דכמאדים יהי גבר אשיר דמא
א"ר אשי א' אומנא א' גבא א' טבא א' מוהלא אמר רבא אמר כמאדים הואי
אמר אביי מר גמי עניש וקפיל איתמר רבי חנינא אומר מול מחכים מול
מעשיר ושי מול לישראל רבי יוחנן אמר אין מול לישראל ואורא רבי יוחנן
למעמיה * דא"ר יוחנן מניין שאין מול לישראל שנאמר * כה אמר ה'
א' דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים
מהמה * הם יחתו ולא ישראל ואף רב סבר אין מול לישראל דאמר רב
יהודה אמר רב מניין שאין מול לישראל שנאמר * * ויוצא אותו החוצה אמר
אברהם לפני הקב"ה רבש"ע * בן ביתי וירש אותי אמר לו לאו * כי אם אשר
יצא ממעדך אמר לפניו רבש"ע נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד
בן אמר ליה צא מאיצטגנינות שלך שאין מול לישראל מאי דעתך
דבאי

ויספר של מזל חמה לכתוב דרך הילוכו ותקופותיו ומציא אללו תמיד: סבי"ל מרעין, כלצנה זו (ג) שמתנוונה והולכת: בנאי

ותחממעת: אבי' לא ידעיה, ¹⁰ כלננה המסקנת בצול החמה למשול אף ציוס: דרדוהי בסין. כלננה שאני ויככ שמו שצמחי: שטיין, כמו לא יסתחו (צמחים ה): צדקן בצמח. לזקק לעניין דקרי ליה מואלי (בכל ¹¹) אגטיס הבורק נפשות: אומנא. מאן דא, עניש, בני אדם המצמחין על דקרוי: מוא מביבים. לפי המזל היה החכמה הכיסי: ייש מוא ישראלי. עקדן: און מוא ישראלי. דעל יד פתלה וזכות איצטגניטות. חכמת המולות: צא מאיצטגניטותך. היינו דכתיב ויולא אותו החולה חוך מאלטגניטותו: דקרי

מ"א ב ג ד מ"א
הלכה לג סוג סס
טושי"ע ח"א סימן סס
סעף ד:

האין צײל שמלקטן בור.

ופירש ר' יהודה בן
 צדלום כי מתירא דאמר
 כן איך אהליקלך דאמר
 לך ויהי ויהי פחותה
 מהלכה ששמונה
 ושלשעשר ויספיק למה
 שצריך ויבא בן
 דברים שהן
 לעשות ואין צריך
 כלל לפרש וכן שוקר
 (מלה) לפי שאין
 תרבות ואין מותרות
 וכן [אין] דברים נגזר
 מותרות ואין הכלב ואין
 נגזרין מותרות לפי חז"ל
 ובה הפרש בין זה לזה
 כלל מותרות וליקל דאמר
 אין מותרות עליך. וזה
 ר' אשי לשיעור בריה דר' יודה
 יהודה ולומר שצריך
 שיעור הוא מרובא
 ומותרות דקדוהי אין
 נגזרין מס' לפני דברים

[illegible]

עד באן לא קאמער ר' יוסי
ב"ר יהודה עד שיגבל

ב"ר יהודה מודי שנתנית
ענת למנחם אהרן וצדק

[illegible]

גליון הש"ס
נמרא אתא אבדה
אשכחיה. ע"י לעיל דף
כג ע"ב חוס' ד"ה דמי
נשא: רש"י ד"ה אכיל
דלא דיליה כלבנה
המסוגת. ע"ין דבר נחמד
זה בכתות לור לבעל
סמ"ח כס' בראשית:

מסורת הש"ס
עם הוספות

7 ב' א' טו"ט ע"ד סימן
 רמז טע"ד:
 8 ב' טו"ט ע"ד א"ח סימן ב'
 טע"ו:
 9 ד' מ"י פ"א
 מהלכות שבת הל' יח
 סימן שס טו"ט ע"ד א"ח סימן
 שסד טע"ו:
 10 ה' מ"י פ"ב מהלכות
 י"ט הלכה טו סימן
 לא"ח ע"ה:

צבולה סקוג'א משמע דהיינו חושים כבוסכים ולא כמו
שפירש"י ערער פסחים (דף קד:) מנין שאין שואלין
למחר תמים תהיה וגו' ופירש' דהיינו אבז ועוד קשה
אל מפני וגו' ובספר"י דרש מנין שאין שואלין צבולות
שם תהיה וגורל וחוזה
מלך ויחלם הוי'
דכתיב ויחלם

רבי יהודה אומר אם לא הייתי נולד מנצח בן. תימנה

מנחה בפסחים פרק מקום שנהנו
בסופו (ט: וס:) וצ"ק דל"ה (דף ו:
ס:) מהך ממזמין דמוקן לאדם לא
הי מוקן לכלבם ועולם מוקן לאדם
הי מוקן לכלבם והכא היי טעמא
לאסורא לאכלבם משום דהוי מוקא
ממחמת אסורא שלא היתה ראויה חיה
(לא^פ) לאדם (ולא לכלבם^פ) ומידן ר"י
דיש דברים ראיים יתן לפני הכלבם
חיים כגון עופות וכו'אל זה הלך
אי לא דמוקן לאדם לא הי מוקן
לכלבם הוה שריא לתן לכלבם וה"ר
למחן ס' הר"ר מאיר גרס במחמ'
אם לא היתה נבלה מעו"ט אסורה
השתא אחי שפיר בפשיטות דמוקן
שפיר לאדם ואזי מוקא ממחמת
אסורא וכן נהירא לי דברים דל"ה
(דף ב:) דיק מינה דגבי שבת סתם
לא תנא כר"ס אלא גבי שבת
מיתניא וה"ר פורח מפרש דממשה
מירר דייק דה"ל לתני אם לא
היתה נבלה מע"ש אסורה וכו' לא
דמאי ז"ל לפי שאינה מן המוקן אלא
לכחי חיי לא דלפיו הי מוקן לאדם
לגמרי שלא הוי מוקא ממחמת אסורא
לא הי מוקן לכלבם. מ"ר:

חומה נר"י חרמ
 שמואל למה לי דמיפוק ליה מההיא
 דכרבי דזוי ועו לחלסה ורחל לגיחה
 דשילי פ"ק (דף ע"ו: ושם) ומיזר ר"י
 דמוקפה דהס קיל ממוקפה דהס:
 תרגומא זינר בחדת קדיש.

[illegible]

השמשות קודם שצדקה להוֹאִי מוֹקֶה
המה שהיא עומדת לאדם והיא רוצה ר
יחי שהיה ראויה לכלבים (ג) בזה שמע
ימנו להחזקתו ודמנו לפני רבי כיון ש
ההשערין דמלין טעמא בריש בזה (ד)
(ה) שבעה טרין היו אסורין לטלטל
לכלבים דבטלוהו שר"י ו' ואבולוהו ר'
אמר ר' יוחנן הדינא בבתם כחם
והוא רבי לאו משום סממא קאמר ד

[illegible]

הם צולא ור"ב ור"י אילו שלשתן בר יהודה עול
לסחורה מוקצות הן מכלל דסבר הלכתא בר י
מר לפי שאתה מן המוכן: ש"ח' סימן וק

דקאי צדק במערב מהדרנא ומוקמינא ליה
במזרח והיינו דכתיב * מי העיר ממזרח צדק
יקראו להגלו ומדשמואל נמי אין מול
לישראל דשמואל ואבלט הוו יתבי והוו
קאזלי הנך אינשי לאגמא א"ל אבלט
שמואל האי גברא אויל ולא אתי טריק
ליה חיויא ומיית א"ל שמואל אי בר ישראל
הוא אויל ואתי אדיתבי אויל ואתי קם
אבלט שדיה לטוניה אשכח ביה חיויא
דפסיק ושדי בתרתי גובי א"ל שמואל מאי
עברת א"ל כל יומא הוה מרמינן ריפתא
בהדי הדדי ואכלינן האידנא הוה איכא חד
מינן דלא הוה ליה ריפתא הוה קא מיכספ
אמינא דהו אנא קאימנא וארמינא כי מטאי
לגביה שואי נפשאי כמאן דשקילי מיניה כי
היכי דלא ליכספ א"ל מצוה עברת * נפק
שמואל ודרש * וצדקה תציל ממות ולא
ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה ומדר"ע
נמי אין מול לישראל דר"ע הויה ליה ברתא
אמרי ליה כלדאי ההוא יומא דעיילא לבי
גננא טריק לה חיויא ומיתה הוה דאינא
אמילתא טובא ההוא יומא שקלתה
למכבנתא דצתא בגודא איתרמי איתבי
בבעייה דחיויא לצפרא כי קא שקלה לה
הוה קא סריק ואתי חיויא ברתא אמר לה
אבוה מאי עברת אמרה ליה בפניא אתא
עניא קרא אבבא והוו טרדיי כולי עלמא
בסעודתא וליכא דשמעיה קאימנא שקלתי (6)
לריסתנאי⁶ דיהבית לי יהבתי ניהליה אמר
לה מצוה עברת נפק ר"ע ודרש וצדקה תציל
ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתה
עצמה ומדר"ג בר יצחק נמי אין מול לישראל

דאימיה דר"ג בר יצחק אמרי לה כלדאי ברי
רישיה אמרה ליה כסאי רישך כי היכי דת
רחמי לא הוה דע אמאי קאמרה ליה וי
דיקלא נפל גלימא מעילויה רישיה דלי עיני
סליק פסקיה לקיבורא בשיניה: **מתני'**
הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים ובי
נבלה מערב שבת אסורה לפי שאינה מ
שח"ז סימן) אמר עולא הלכה כרבי יהודה
ואף רב סבר הלכה כרבי יהודה מדרב
שרי ואף לוי סבר הלכה כרבי יהודה כי ר
לקמיה ביומא שבא לא הוה חזי לה אלא
דימא לא מתכשרא ואפילו לכלכלי לא ר
שמעון ואף זעורי סבר הלכה כר"ש דתנן ב
ותרגמא זעורי כבהמת קדשים אבל בחזי
אמר הלכה כר"ש ומי א"ר יוחנן הכי וזה א"

מת¹² חסרון כיס דמודה ביה ר"ש¹¹ אבל דממתניתין לא אפס
למחר דלי אית ליה לר' יוחנן מינו דליקתאפלי היה אפס ו
דפירשית¹² לעי¹³ מיהו לטולטול היתה אפסדה דכולי עלמא מוח
דאיהו לכלבס משום שהיה מוקפה לטולטול אין לנו לאפסדה
(שמה ועלה ויחלש ומשום מוקפה לא אפסיה לטולטול כיו
ן רב דמסתמא דמתניתין בכל ענין איירי בין אותן שראו
רב יוחנן דלמחר הלכה כרבי שמעון דמתניתין ולא למחצה
ה. גריס בינה (דף 3) אמרין גבי שבת דקסח לן חנא כר"ש
א לא חשיב כסתמא כיון דמתניתין נמי פליגי רבי יהודה וס

שָׁמַרְתָּ. שְׂהוּא מִקּוֹם מְנוּחַ וְאִין רָחִי
הַלּוּ: בְּמִזְרָחוֹ¹². שְׂהוּא מִקּוֹם חוּס:
מִזְרָח: לְרִגְלָהּ. כְּשֶׁבִילוֹ: אֲבִיָּם. שֶׁ
ס: אֲזִיזָה וְאֵתִי. לְאִין מִזְל לִישְׁרָאֵל
וְיִשְׁעִל לוֹ חֶפְלָה¹⁷: בְּתִרְתִּי גִבִּי.

נשתי חמיטת שקלנז עס הקיט
גלג יודע: מיטגין בהדר. מיטלין
פת (גלגל) לכל התמרה כחמד ואוכלין
מזד והאחד גוצה מיטון: אא
אינאני ומרמיני: אהנה ואשש
סגל: שוואי נששאי במאן דשקדי
ינייה. עשוי עזמי בגוצה ממנו
נחתי משלי חלקן: דא מטייה מישונה.
מיו חיה הגונה ימות אלף ממיתה
גנמה מללת ונומתה יום: בדאי.
חויס כזוכים: ד'צתא, מחבה:
ומכבנתא. דאשפינגל"ן גלג"ן
ושק"א של וכו שיש כמו טס כדאשה
דאשפינגל"ן גלג"ן

גמרא שקלה
ספחתי נ"ב פירו
קטעודה שלי וע
כוח דף מה
היום ד"ה והא ס'
וכו' רחיה ללכח
ש' דפי' לעי
בא"ר אב'
שבשעת חזרו:

וְיִדְעָה אֶקְרִיבָתָהּ
הַאֲשֵׁמָה. מֵאֲשֵׁמָה
זוֹ הַבְּחִין (מִכֵּלִים קִי
וְשׁוֹ מִקְלָתָהּ מִרְי
כִּי. רַשׁ"י ע"ג דף ט
ז ד"ס עֲקָרָה: תוֹ
הַ תְּרֻמָּה וְכ
כִּי קִיב לִיה. ע
ל דף ט ע"ב חוֹס
ד"ס הָא לֵן וְשִׁי:

מרת אור השלם
בי העיר במקור
ק וקראתו קרנול
יו נזים ומלכים
בעפר חרבו בק
קשתו: [ושעת נא,
לא יעלה אור
ע וצדקה מצ
ממנו: [מש יב]

(ג'ורסח הערר)
 חלל
 (יין): [ג] רש"ל מ
 וכן מחל
 (הר"ם: [ג]
 (כבנמ"י)
 זרח
 בכח"י נוסף וצדקה
 מההרש"ש
 ע"פ
 (ר"י) ריבזר וצדקה
 ה' הדס"י והוסיף
 וצדקה

אחר
בכננתא: [ז] על
ההשיל: [ח] לגנוס
ומהרי"ם
ייל אות כ
זה לחלן אחר
כח
ייל: [ט]
יפה: [י] גרע
דבספרי ולפני
בספרי: [כ] רש
גליון: [כא]
תני צליה וכל
החלל
נצ: [כב]
ממת איפור פתיר
חפפת חסון
נצ: [כג]
פספס
פספס
ציל והווי
כאח"ס
למיר
נצ: [כד]
נצ: [כה]
נצ: [כו]

נדרס בסוף המסכת]

לא חזי שמעתן מי
הא שמחה לא יחז
ממקומה

מחצלאות הכרובות וזוגות הצומדות לתפיר
א אקיקלתא סבר דלמא לא מכשרא ואפילו לכל
מכללא מדחינן ליה לזעידי דמתרגם להא דתנן

מדשמואל נמי — אין מזל לישראל; ומדרבי עקיבא נמי אין מזל לישראל. וכל המעשים ההם היו מורים שאפשר למזל שישתנה בזכות המצוות, כמו שהוא מבאר שם. ואם-כן, אפלו רבי יוחנן, שהוא אומר: אין מזל לישראל, הוא מודה שמערכת הכוכבים פועלת, אלא שהפעל ישתנה כפי עשיית המצוות. והנה אם-כן, לרבי חנינא שחולק עליו ואומר: יש מזל לישראל, יצטרך לומר שפעל המערכת בדברים האלה אי-אפשר שישתנה. ואם-כן, יקשה מאד ענין יעודי התורה בדברים הגשמיים, באריכות ימים [דברים כב, ז] והבריאות [שמות כג, כה] והעשר [דברים כח, א—יב] וזולתם, שלדברי רבי חנינא, הכל נמשך כפי המערכת ואין למצוות ועבירות רשם בהם כלל. ולפי-זה, גם-כן, לא יועילו תפלותינו בדברים האלה מאומה. וזה הענין קשה וצריך להתבאר.

והתשובה, אצלי: שהאדם אפשר שינצל מהפגע שיחיה בו המזל על אחד משני פנים: האחד מהם — שלא יהיה במקום שיראה בו רשם המזל שהוא; או שיהיה שם, אבל יכין עצמו בענין שלא יוכל המזל לו. והשני — שעם-היות שיהיה במקום אשר מדרך המזל שירשם בו, שינצח האיש כח המזל עד שלא ירשם בו כלל. פאשר נאמר על-דרך משל, שהאדם יכול להנצל משרפת האש על אחד משני-פנים: האחד — כשיתרחק ממנו ויעמד במקום לא תוכל האש לעשות רשם בו; או שיסוף מידם הסלמנדרא, כדי שלא תזיקהו האש, עם-היותה שורפת בכחה. והשני — שיעמד במקום תהיה רושמת בו, אלו תשאר על-כחה; אבל הוא יבטל כחה כשיכבנה.

בן יוכל האדם להנצל מהזק המזל באלו השני-פנים, אם שניהם אפשריים בו. האחד מהם — שלא יהיה במקום שהוא שהמזל רושם בו; או שאם עומד במקום שהוא, שיעשה

איזה-פעל, אשר בסבת אותו-הפעל לא ירשם בו המזל רשם
 רע, עם-היות שלא יפסד ויחלש כח המזל. באשר נאמר
 על-דרך המשל, שאם המערכת תחייב חם חזק, שורף —
 שיתנהג האיש שהוא בהנהגה הקרה, עד שינצל מרשם המזל,
 מבילתי שיפסד כח המזל ויחלש. זה הצד הראשון אשר אפשר
 בו לנצל מרעת המזל והמערכת, ובזה-הצד מסכימים רבי
 חנינא ורבי יוחנן ואין מחלקת ביניהם כלל; שאפלו רבי
 חנינא, שאומר: יש מזל לישראל, יודה שעל זה-הצד ינצל
 האדם מרעת המזל. והוא — שהש"י ישים בלב עושי רצונו
 לעשות פעלים אשר מצדם ינצלו מהזק המערכת, עם-היות
 שהמערכת לא תשחת. וכבר העיד על זה-הענין רבי אברהם
 [ראב"ע, שמות לג, בסופו]. ובזה-הצד יהיו נתלים יעודי התורה וכל
 תפלותינו היום, לדעת רבי חנינא.

אבל אם אפשר שיחליש האדם מצד-זכותו כח המזל בעצמו,
 מבלי שיעשה שום-פעל מגן בעדו, אבל שיחליש כחו
 שלא יוכל לרשם בו; באשר היה ענין חנניה, מישאל ועזריה
 בכבשן האש: שנכנסו בו ולא עשו שום-תחבולה להנצל
 ממנו, ועם-כל-זה לא רשם בהם האש כלל [דניאל ג, כז] —
 אם אפשר שיהיה כן במזל, בזה הוא שנתלקו רבי חנינא
 ורבי יוחנן: שרבי חנינא סבר שאי-אפשר שיהיה כן בשום-פנים;
 ורבי יוחנן סובר שגם זה אפשר, שהמצוה בעצמה תמנע
 המזל מעשות רשם רע באיש שהוא שומר-המצוה.

והפגיא שם בשבת מוכחת בן — אמרו שם: ואף רב
 סובר: אין מזל לישראל, דאמר רב יהודה אמר
 רב: מנין שאין מזל לישראל? — שנאמר [בראשית טו, ה]:
 "ויוצא אתו החוצה", וכו', ואמר לפניו: רבוננו-של-עולם,
 נסתכלתי באצטגנינות שלי ואין ראוי להיות לי בן. אמר לו:
 צא מאצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל; מאי דעתיה דקאי

בניגוד למזל התכונות - שאף למ"ד יש מזל לישראל יש בכוחות נפש האדם לשנות לגמרי את התכונות שהן תוצאות המזל, או להשתמש בהן רק לטוב כמבואר לעיל. אבל מזל המקריים, כגון חכמה ועושר וחיי בני ומזוני, בזה נחלקו אם יש מזל לישראל, ור' חנינא הסובר "יש מזל לישראל" היינו שאי אפשר לשנות את מזל המקריים ע"י תפלה וצדקה - "אבל במעשה המצוות והעבירות אין שום חכם חולק שאין למזל יכולת עליהם" - גם ר' חנינא הסובר יש מזל לישראל, היינו שא"א לשנות את המזל ע"י תפלה וצדקה, מ"מ אין למזל שליטה לכפות את האדם אם לעשות טוב או רע, אלא שיקולי הבחירה תלויים באופן בלעדי ברצון האדם - "וזהו מה שאמרו רז"ל (מו"ק כח.) בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא, הנה יחסו למזל הדברים הגופיים ולא הנפשיים" - מזל המקריים - הדברים הגופיים - חיי בני ומזוני, תלויים במזל. לעומת זאת בחירת האדם בין הטוב והרע, התלויה בכוחות נפש האדם, אין היא תחת השפעת המזלות, אלא בכח האדם בלבד.

סיכום: א. מקרי האדם - חיי בני ומזוני - מושפעים מכוחות המזל. ובמזל המקריים נחלקו אם יש מזל לישראל, האם אפשר לשנות את השפעת המזל ע"י תפלה וצדקה, או שאין המזל ניתן לשינוי¹².

ב. במזל התכונות (הנפשיים) כגון הנולד במזל מאדים לכו"ע יש בכוחות נפש האדם לשנות את התכונות או להשתמש בתכונות לכוונן לטובה.

משנה מקום משנה מזל

הר"ן מוסיף להקשות: "כי מדברי ר' חנינא נראה שהמזל פועל בדברים האלה [הגופניים] פועל הכרחי, אי אפשר שתשתנה בשום פנים ע"י תפלה וצדקה ... וא"כ יקשה מאוד ענין יעודי התורה בדברים הגשמיים, כאריכות ימים והבריאות והעושר וזולתם, שלדברי ר' חנינא הכל נמשך כפי המערכת"

12. יש להעיר שדברי הר"ן בדרשותיו הם כפירוש אחד בחידושויו ולא כמש"כ שם בשם י"א (מו"ק כח.) והו"ד לעיל, שהמחלוקת אם יש מזל לישראל, היינו, אם מקרי האדם נקבעים גם מכח השפעת המזלות או רק מזכויותיו. ורבא שאמר חיי בני ומזוני במזלא תליא, סובר יש מזל לישראל.

- מערכת המזלות - "ואין למצוות ועבירות רושם בהם כלל. ולפי זה גם כן לא יועילו תפלותינו בדברים האלה מאומה, וזה הענין קשה וצריך להתבאר". ר' חנינא שאמר יש מזל לישראל, דהיינו, שהכל תלוי במזל - אריכות ימים עושר ובריאות, וא"א לשנות המזל ע"י תפלה וצדקה. וא"כ לפ"ז קשה ענין יעודי התורה שהבטיחנו השי"ת באריכות ימים ועושר ע"י קיום המצוות,¹³ וכן קשה איך תועיל תפילתנו?

"והתשובה אצלי בזה, שהאדם אפשר שינצל מהפגע שיחייבהו המזל על אחד משני פנים: האחד מהם, שלא יהיה במקום אשר יראה בו רושם המזל ההוא, או שיהיה שם, אבל יכין עצמו בענין שלא יוכל המזל לו".

כח השפעת המזלות על האדם תלוי בנתונים שונים: מקום, זמן. אין מזלו של מקום זה כמזלו של מקום אחר, ואין מזלו של יום זה כמזלו של יום אחר, ואפילו יתכן שינוי המזל באותו יום משעה אחת לחברתה. ע"כ "משנה מקום משנה מזל" (עי' ר"ה טז. וב"מ עה:), היינו שיש ביד האדם לצאת מהשפעת המזל כשישנה את מקומו ממקום אחד למקום אחר.

מו"ר הגרא"א דסלר זצ"ל (ממ"א ד עמ' 99) הסביר את ענין משנה מקום משנה מזל. מכח השפעת המזל נקבע תפקידו של אדם, אולם בכל מקום יש משמעות אחרת לתפקיד האדם הנקבע מכח המזל. לדוגמא: נגזר על האדם מכח מזלו שתפקידו הוא לסייע ללומדי תורה, והוא נמצא במקום שהפרנסה מצויה בדוחק, במקום זה משמעות תפקידו היא שיהיה מלמד תינוקות, וע"י כך ימלא את תפקידו כמסייע ללומדי תורה. אמנם אם הוא יעקור דירתו למדינה אחרת ששם אין תלמודי תורה שיוכל למלא את תפקידו כמלמד תינוקות, הרי במקום זה תהיה לתפקידו הנקבע מכח השפעת המזל משמעות אחרת בתחום הרבצת התורה, השי"ת יזכהו במקום זה בעשירות כדי שיוכל לתמוך בלומדי תורה, וע"י כך ימלא את תפקידו

13. צריך להוסיף, שאין קושיתו על מדרגת האדם בעוה"ב הנקבעת ממעשי מצוה או עבירה, ופשוט שכל אחד יקבל את חלקו בעוה"ב לפי בחירתו בתורה ומצוות. אלא קושית הר"ן היא על יעודי התורה בשכר עוה"ז, אם הכל נקבע ע"פ המזל.

כמסייע ללומדי תורה. נמצא שבכל מקום ומקום יש משמעות אחרת לתפקיד האדם הנקבע מכח מזלו. ע"כ יש אפשרות לשנות את כח השפעת המזל ע"י שיעבור למקום אחר, או גם אם ישאר באותו מקום - ביום אחר בזמן אחר.

"והשני, שעם היות שיהיה במקום אשר מדרך המזל שירשום בו" - גם במקום שהמזל שולט על האדם ומשאר בו רושם, אבל אפשר "שינצח האיש ההוא כח המזל עד שלא ירשום בו כלל" - שינקוט באמצעים שהמזל לא יפגע בו כלל - "על דרך המשל, שהאדם יכול להנצל משרפת האש על אחד משני פנים: האחד, כשיתרחק ממנו ויעמוד במקום שלא תוכל האש לעשות רושם בו" - שיברח מהאש - "או שיסוך מדם הסלמנדרא כדי שלא תזיקהו האש, עם היותה שורפת בכחה" - ינקוט באמצעים שונים להגן על עצמו שהאש לא תפגע בו - "והשני, שיעמוד במקום תהיה רושמת בו אלו תשאר על כחה, אבל הוא יבטל כחה כשיכבנה".

נמצא, שגם למ"ד יש מזל לישראל אמנם אינו יכול לבטל את המזל אבל האדם יכול להנצל מכח המזל המריע לו או ע"י שיסנה את מקומו, שכאמור במקום אחר יש משמעות אחרת להשפעת המזל, או שאפילו אם ישאר במקומו יעשה פעולות שונות שהמזל לא ישפיע עליו.

יעודי התורה ותפלתנו להנצל מהשפעת המזל

"ובזה הצד מסכימים ר' חנינא ור' יוחנן ואין מחלוקת ביניהם כלל, שאפילו ר' חנינא שאומר יש מזל לישראל יודה, שעל זה הצד ינצל האדם מפועל המזל, והוא שהשי"ת ישים בלב עושי רצונו לעשות פעלים אשר מצדם ינצלו מהיזק המערכת" - האדם איננו יודע מה מזלו, אבל הוא יכול להתפלל להשי"ת שיציל אותו מכל נזק, ואז השי"ת יתן בלבו תחבולות איך להינצל מהמזל, אם ע"י שיעבור למקום אחר או ע"י אמצעים אחרים - "עם היות שהמערכת לא תשחת" - מערכת המזלות אמנם קיימת, ולדעת ר' חנינא יש מזל לישראל, אם כי לא מועילה תפלה לשינוי המזל, אבל מועילה התפלה שהשי"ת יתן בלבבו עצות להישמר מהשפעת המזל - "ובזה הצד יהיו נתלים כל יעודי התורה, וכל תפילותינו היום לדעת ר' חנינא"

שאלות ותשובות

אחרות יש ולא קראה ולא כלום. ומה שקראה לזו ולא כלום אומר אני מפני שאינו מברך על הדבר שנהנה ממנו וכל שאר הברכות מברך על הדבר כגון לשמור חקיו וכן על כסוי וכן על כל המצות ועל הפירות ועל המצות ועל הפירות הוא מברך ואפילו ברכת שהכל שאינו מזכיר הדבר אלא על דרך כלל מכל מקום הרי הוא כולל מה שנהנה ממנו בכלל הדברים שנתחוו במאמרו לדמות מהן אבל בברכת בורא נפשות אינו כן שאינו מזכיר בברכה הדבר שנהנה ממנו לא בפרט ולא בכלל שאינו אומר בורא מינין הרבה למלאת חסרון הנפשות שבה אלא אדרבא הוא מברך על שברא נפשות רבות שחסרות וצריכות למה שברא על כן קראה לא כלום.

קנ) שאלת מגילה שיש בדף הראשון שלה ברכות ופיוטין פסולה כמגילה הכתובה בין הכתובים אלא אם כן מיתרא או מחסרא פורתא או לא. תשובה דברים פשוטים אני רואה כאן וכי מפני שיש ברכות בדף ראשון שלה מיפסלא ולא מינכרי שהיא מגילה לא אמרו אלא כשהיא בין הכתובים שבתוך הכרך כולו אינה ניכרת המגילה עד דמחסרא או מיתרא אבל זו בודאי ניכר לכל שהיא המגילה שאנו חייבין לקרות בה ואדרבה אין הברכה והפיוט ניכרין בה. ומיהו בין ניכרין בין אין ניכרין כשרה היא.

קנא) שאלת לפרש לך הא דתנא דבי רבי ישמעאל כלי שרת באין ממותר תרומת הלשכה. ומאי דקאמרי בחר הכי ואימא שירים גופיהו מה בין תרומת הלשכה לשירי לשכה.

תשובה תרומת הלשכה היא שהיו תורמין בקופות מן השקלים הבאים ללשכה בכל שנה ושנה שלוש פעמים בשנה בפרס הפסח ובפרס העצרת ובפרס החג כמו ששנינו במסכת שקלים (דף ד ב) ומהן היו באין קרבנות הצבור ואלו נקראין תרומת הלשכה ובהן אמרו בגמרא שהוא כסף שיש לו שירים כלומר שאחר שתרמו בקופות מניחין שירי השקלים בלשכה ומה שנשאר בלשכה נקרא שירים. ובניסן של שנה הבאה לא היו מביאין הקרבנות ממה שהיה באותן קופות שתרמו אשתקד אלא מן השקלים החדשים של שנה זו משום דכתיב (שמות י"א) החדש הזה לכם ראש חדשים ודרשינן חדש והבא קרבן מתרי י' חדשה ומה שנשאר באותן קופות מן התרומה הישנה כשהגיע ניסן של שנה הבאה הוא הנקרא מותר תרומת הלשכה. וכל מה שנשאר בלשכה שלא נתרם באותן קופות הוא שנקרא שירי לשכה כלומר מה שנשאר בלשכה מן השקלים אחר שתרמו בקופות ועל כן אמרו שם אימא שלא היו באין כלי שרת ממותר התרומה אלא מן השירים גופן שנשארו בלשכה זהו פירוש. קנב) שאלת צבור שגזרו תענית על הגשמים וליל התענית ירדו להם גשמים מהו לומר הלל הגדול למחר בבוקר קודם אכילה ושתייה או נאמר שאין אומרים אותו עד לאחר אכילה ושתייה לפי שאין אומרים הלל הגדול אלא בכרס מלאה.

ורבי אבהו מיייתי לה מגזרה שיה דטומאתו טומאתו. ודקשיא לך למה לא ילפי לה מיהא דתניא בפרס קמא דראש השנה (דף י"ז ב) ובנבלתם לא תגעו יכול יהו ישראל מצווין על מגע נבילה תלמוד לימר (ויקרא י"א) אמור אל הכהנים כהנים מוזהרין על הטומאה ולא ישראל והלא דברים קל וחומר ומה טומאה חמורה כהנים מוזהרין ולא ישראל טומאה קלה לא כל שכן אלא מה תלמוד לימר ובנבלתם לא תגעו ברגל. אלמא שמעינן מינה דאין ישראל מוזהרין מחמת עצמן על שום טומאה בעולם.

תשובה זו אינה קושיא דאי לא ילפינן לה מהתם כדיליף לה כל חד וחד התם מיהא דראש השנה מנא לן דילמא לעולם שלא על טומאת מקדש וקדשיו בלבד ובכהנים דאזהרינהו רחמנא על הטמאות ואי נמי בישראל ברגל דאטו ישראל מי כתיב בפרשה נפש כתיב ואנא אמינא שאין הכתוב מדבר אלא באותן שהוזהרו על הטומאה ובזמן שהוזהרו עליה ולעולם אפילו משעה שנשטמא.

קמח) שאלת הא דאמרין בני חיי מזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא ומפסקי התורה נראה בהפך גמור כי בזכות ובעונש הדבר תלוי.

תשובה הדבר הזה נחלקו בו חכמי ישראל בכמה מקומות בתלמוד אם יש מזל לישראל או אם אין מזל לישראל ותמצא להן מחלוקתן שנויה בפרק אחרון של מסכת שבת (דף קנ"ו ב) וכן במקומות הרבה בגמרא ונראה לי כי לא נחלקו אלא במקרה היחידים ולא במה ששייג את הצבור כי לדעת כולם כח הציבור גדול לידון על פי מעשיהם לטוב או למוטב והתורה דברה על הכלל לא על הפרט וזהו שסדרו לנו בראש השנה ועל המדינות בו יאמר אי זו לשובע ואי זו לחיים. ואף על פי שתמצא בחזקיה (ישעיה ל"ח) שמעתי את תחנתך הנני יוסיף על ימך חמש עשרה שנה המלך כצבור שהצבור וכל ישראל תלויין וזו כדעת האומר יש מזל לישראל אבל לדעת האומר אין מזל התורה דברה בין על הכלל בין על הפרט וכן אנו עושין מעשים על פי הסברא הזו וכדאמרין כמאן מצלינן האידנא אמריעי ואקצירי כמאן כרבי יוסי. קמט) שאלת מהו לחתום בברכת בורא נפשות רבות לפי שראיתי כתוב בשם רבני

צרפת שחיתמין בה ברוך אתה ה' חי העולמים. ותמיהא מילתא א"כ מפני מה קראה לא כלום דמאתר שחותמין בה מאי שנא מברכת מעין שלוש.

תשובה אתה שמעת אני לא שמעתי ולא ראיתי מי שחותם בה אבל מה שהוקשה לך שאם כן מפני מה קראה לא כלום ודגת מפני שאין חותמין בה הא ליתא דאטו כל ברכה שאין חותמין בה קרויה לא כלום והלא כל ברכת המצות והפירות פותחות ולא חותמות. ואף אם תמצא לימר דשאני הכא דהיא ברכה אחרונה וכולן פותחות וחותמות הא נמי ליתא דלמערבאי דמברכי בחר דמסלקי תפיליהו לא מברכי אלא אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמור חקיו וכן

המזלות - "אם לא שעבודת השי"ת תבטל הרושם המתחייב ממנה, ונמשך מזה שאם לא יחזק זכות האדם כל כך שתשתנה המערכת בשבילו" - לדעת האומר "אין מזל לישראל" יתכן שינוי השפעת המזל ע"י זכות מצוה - "או שיהיה מושג בהשגחה פרטית דבקה, עד שישים השי"ת בלבו לעשות איזה פעל יגן בעדו מרעת המערכת" - מלבד זכות מצוה יש אפשרות לשינוי המזל ע"י דביקותו בהקב"ה, שהשי"ת יתן בלבו הסייעתא להתחמק מהשפעת המזל, וזאת אף להאומר "יש מזל לישראל" - "אבל כל עוד שלא יהיה אחד מאלו הצדדים" - שינוי המערכת, או שיתן בלבו אמצעים לצאת מהשפעתה - יתחייב שיענש האדם ההוא גם כשלא יתחייב אליו כפי מעשיו העונש ההוא".

"ומפני זה אמרו רז"ל בני חיי ומזונא לאו בזכותא תליא אלא במזלא" - מקרי האדם נקבעים מכח השפעת המזלות, ואין חולק בזה - "וע"ז הצד גם כן הוא שאמר (ב"ק ס:) 'אתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר', כיון שניתנה רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע" - כשיש גזירה מהשמים אין הבחנה בין צדיק לרשע, אם לא שינקוט באמצעים - כגון שלא לצאת מפתח ביתו - להישמר מגזירת המזל.

פרק ג

רשב"א: המחלוקת אם יש מזל לישראל

במקרי היחידים, אבל הנהגת עם ישראל - מעל המזלות

הרשב"א (תשו' ח"א סי' קמח) נשאל כקושית הר"ן הנ"ל, על זה שאמרו חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא, וקשה מפסוקי התורה שנראה בהפך גמור כי בזכות ובעונש הדבר תלוי? והשיב: "נחלקו בו חכמי ישראל... אם יש מזל לישראל או אם אין מזל לישראל... ונראה לי כי לא נחלקו אלא במקרה היחידים ולא במה ששייג את הציבור, כי לדעת כולם כח הציבור גדול לידון על פי מעשיהם לטוב או למוטב, והתורה דברה על הכלל ולא על הפרט¹⁴, וזהו שמדרו לנו בראש השנה זעל המדינות בו יאמר איזו לשובע ואיזו לחיים'. ואע"פ שתמצא בחזקיה (ישעיה

14. עי' מהרש"א (שבת קנו.) בחידושי אגדות שכן תירץ ע"ד הרשב"א.

לח,ה) 'שמעתי את תפלתך הנני יוסף על ימך חמש עשרה שנה', המלך כציבור, שהציבור וכל ישראל תלויין¹⁵, וזו כדעת האומר יש מזל לישראל, אבל לדעת האומר אין מזל לישראל התורה דברה בין על הכלל בין על הפרט, וכן אנו עושים מעשים על פי הכפרא הזו וכדאמרינן (ר"ה מז.) כמאן מצלינן האידנא אמריעי ואקצירי, כמאן כר"י".

יעודי התורה ברכות וקללות נאמרו על ההנהגה עם כלל ישראל או הציבור, ולכו"ע - גם למ"ד יש מזל לישראל - הנהגת הכלל אינה מהשפעת המזלות, אלא תלויה בזכות כלל ישראל או בחובתם. אם כלל ישראל נמצאים במצב של עליה - עושין רצונו של מקום, אזי זוכים הם להשפעת ברכה והצלחה, ואם ח"ו אין עושין רצונו של מקום שולטת בהם הנהגת צימצום ההשפעה, ולא נחלקו בהנהגה עם הציבור - מזל האומה - אם יש מזל לישראל או שאין מזל לישראל.

וכך ביאר הרשב"א (ח"א תשו' תט): "אני אגדיל בשאלה הזאת האידן אפשר לו לרבא לומר שאין בני חיי ומזוני תלויין בזכות, והלא מקרא מלא דבר הכתוב בג' אלו שהן תלויין [בזכות] ... וזו שאלה חזקה הנה הכתובים מעידין ומבטיחין כן ... ואני משיב בכל אלה שהבטחת הכתובים אל הכלל ואין הכתובים משגיחין על הפרטים".

במקרי היחיד נחלקו אם הוא מהשפעת המזלות

או לפי זכות וחובה

לפי המחלוקת אם יש מזל לישראל היא על מזל היחיד. למ"ד יש מזל לישראל ההנהגה במקרי היחיד נקבעת מהשפעת המזלות, והוא מימרא דרבא שאמר בני ומזוני במזלא תליא, וכמ"ד יש מזל

15. [לפי יסוד דבריו שחזקיהו הוי כציבור, יש להעיר שעל דרך זה יתרון מ"ד "יש מזל לישראל", הראיה שאין מזל לישראל מאברהם אבינו שאמר לו השי"ת צא מאיצטגנינות שלך, ששאני אברהם, שהיה לו דין ככל ישראל "אב המון גוים נתתיך", ועיין פרק מילואים הערה 6 מה שהובא מדברי המשך חכמה. וע"ע בטורי אבן (ר"ה יז:) שכתב "שאני חזקיה דרב גובריה שהיה משונה מאוד במעשיו ותורתו ושקול כמו ציבור, א"כ מלך שאני ושקול כציבור"].